

A II. INTERNACIONALE PÁRIZSI KONFERENCIÁJA

A NÉMET SZOCIALISTA PÁRT ÖSSZEOMLÁSA és a francia neoszocialista mozgalom megjelenése ráirányította a figyelmet magának a szociáldemokráciának válságára s így a II. Internacionálé augusztusban lefolyt párizsi konferenciáját minden oldalról a szokottnál nagyobb érdeklődéssel kísérték. Maguk a szocialista pártok is sokat vártak a párizsi tanácskozástól, a többi közt két fontos kérdés tisztázását: az egyik az egész Internacionálé gyakorlati politikájára, a másik a marxista szocializmus egyetlen megmaradt fellegvárának, a francia pártnak válságára vonatkozott. Az Internacionálénak ugyanis most Párizsban kellett döntenie arról, hogy a kommunistákkal való egységfront ellen, vagy mellette foglal-e állást s itt várták kirobbanását a francia párt krízisének, annak az ellentétnek, amely a Léon Blum által vezetett öregebb, ó-marxisták és a Renaudel-Marquet-féle fiatalabb, neoszocialisták között fejlődött ki.

A konferencia eredménye eléggé meglepő volt. Kiderült, hogy — annak ellenére, hogy a német tagozat a polgári pártokkal való együttműködés után semmisült meg s ennek következtében szocialista körökben fokozódott a mozgalom a radikalizálódás, a kommunistákhoz való közeledés érdekében, úgy amint azt francia részről Blum és osztrák részről a tulajdonképpen a II. és III. Internacionálé között álló ausztrómarxista Otto Bauer is kívánta — a II. Internacionálé mégis mellőzte a kommunistákhoz való közeledést és kifejezetten megengedte, hogy azokban az országokban, ahol a parlamentarizmus még egyáltalán megvan, a szocialista pártok együtt működjenek a polgári pártokkal. Ezekután természetesen nem kerülhetett sor összecsapásra a két francia áramlat között sem, hiszen az Internacionálé ezzel a határozatával dezavualta Blumot és Otto Bauert s velük szemben igazolta a neoszocialista Renaudel-t és Marquet-t. Az Internacionálé ez állásfoglalásának rögtöni hatása az volt, hogy a francia párt feje, a világ szociáldemokráciájának ma legfőbb reprezentánsa, Léon Blum a szélső haloldali szárnyal együtt tartózkodott a szavazástól s így dokumentálta azt a szakadást, amely a külső formai egység fennmaradásának ellenére is bekövetkezett a szociáldemokrácia táborában. Ennek a szakadásnak későbbi következménye valószínűleg az lesz, hogy a II. Internacionáléről leválnak a szélső baloldali részek, amelyekre az utóbbi időben egyre nagyobb vonzóerőt gyakorol, ha nem is közvetlenül a III. Internacionálé, de az utóbbi időben fokozott erővel terjedő kommunista szindikalizmus — ami azonban bennünket még ennél a várható hatás-

nál is jobban érdekel, az kétségtelenül az a kérdés, hogy milyen lelki, gazdasági és szellemi eltolódások hozták létre azt a felületi földcsuszamlást, mely a szocializmusban most játszódik le a szemünk előtt?

Az úgynevezett average reader, az újságolvasó szemében a szocialista frontnak ez a megrendülése új keletűnek látszik, hiszen a háború után egész Középeurópának a szociáldemokrácia vált vezető csillagzatává; Németországban tiszta szociális kormány vette át a hatalmat, Ausztriában ők vezették a koalíciós kormányt, Olaszországtól Svédorszáig a legtöbb helyütt fokozódó befolyáshoz jutottak s azóta a szocializmus valóban úgy élt a köztudatban, mint az európai államoknak egyik trónkövetelője. Pedig a szocialista hullám mindjárt az első évben megtorpant s ki lehet mutatni, hogy a háború utáni szociáldemokrácia a maga mame-i csatáját már akkor elvesztette, amikor pártjai még teljében voltak az erejüknek.

Kudarcsukat legjobban úgy láthatjuk, ha visszaemlékezünk a háború utáni Európa helyzetére, azokra a feladatokra, amelyek akkor a kormányzatokra vártak. Kétségbeejtő állapotban voltunk, ez igaz; romhalmazt vettek át az új kormányok gazdaságilag, politikailag, sőt szellemileg is, de egyetlen szempontból mégis kedvező volt az atmoszféra: a betegágyából felkelt ember bizakodása töltötte el a népeket, az újrakezdés pillanata volt ez, amikor emberek és népek a legfogékonyabbak arra, hogy régi és új ideálokat hittel vegyenek körül, ilyenkor lehet belőlük kicsiholni a legnagyobb áldozatkészséget. S ekkor, amikor minden ösztönt és akciót, nemzeti érzést és reformpolitikát a misztikum és a fanatizmus légkörébe lehetett volna bevonni — akkor megszólalt a szociáldemokrácia száraz, józan hangja, elhessegetve a maga racionalizmusával minden badar misztikumot, primitív emberi ösztönt, hogy a logika lámpája mellett fogjon hozzá a feladatok megoldásához. A tennivaló a termelés helyreállítása, ruganyosságának biztosítása volt, a nemzeti jövedelmek egyenletesebb elosztása, belpolitikában és külpolitikában akcióképes kormányzatok létesítése. Mindez olyan irányzatot követelt volna meg, amely a politika primátusán alapul, de amely amikor progresszív adóval kívülről ellenőrzi a gazdasági nagyhatalmak munkáját, kikényszerítve a helyesebb jövedelem-elosztást, ugyanakkor belső autonómiát kell hogy adjon a termelést irányító tényezők számára, megkövetelve azt, ami az államé, de — ahogy a német mondja: — elbürokratizálva a társadalmat minden olyan feladatkörben, amelyhez az állam kevésbé ért. Emellett ha nem is lehetett volna csökkenteni a tömegek befolyását a kormányzásra, legalább a növelését kellett volna elkerülni, hogy így a kormányoknak minél nagyobb legyen az elhatározó és végrehajtó képessége; a külpolitikában pedig ha nem is volt célszerű a kamarillák által űzött diplomácia feltámasztása, semmiesetre sem lett volna szabad minden kényes diplomáciai kezdeményezésre rászabadítani a nyilvánosságot, úgy, amint az a Locamó előtti és utáni tárgyalásoknál történt, amelyeknek eredményeit sokszor rontották le időelőtti újságcikkek és parlamenti beszédek.

Hogy mindezekben a kérdésekben a szociáldemokrácia az ellenkezőjét cselekedte annak, mint amire szükség volt, ma már sajnos, nem

szorul bizonyításra. Érdekes azonban, hogy a szociáldemokrácia nemcsak az exigenciákkal dacolt, hanem a maga programjával is. A hibák, amelyeket a szocialisták elkövettek, úgyszólván mindig a szocialista elméletből származtak s ha valamit helyesen cselekedtek, azt mindig a programjuk ellenére tették, mint például a szocializálás elejtését. A szocialista politikusok ugyanis felismerték a szociáldemokrácia kiagyaltságát, az élettől való idegenségét, amikor azt ők maguk alkalmazni akarták. Legszembetűnőbb ez a szocializmus két vezető eleménél, a szocializálásnál és az úgynevezett katasztrófa-elméletnél (amely szerint a nyomor növekedése kikerülhetetlen, a társadalom felbomlását tehát siettetni kell és nem lassítani szociális olajcsöppekkel). És itt, még mielőtt arról beszélénk, hogy a szocializálás és a katasztrófa-elmélet hogyan hullik ki a szociáldemokráciából, magára vonja figyelmünket az a tény, hogy a Marx előtti szocializmusokból is ez a két elem hiányzott. Valóban, ha pillantást vetünk a szocializmus útjára, azt látjuk, hogy a szocializmusban azok a tanok üszkösödtek el, amelyeket Marx vitt be a régi, a XIX. század első felében kifejlődött úgynevezett utópisztikus szocializmusokba, amelyeket azután a marxizmus kovácsolt össze nagyrészt egyöntetű marxista szocializmussá s amelynek egységét viszont később a revizionizmus tudta csak megbontani.

A marxizmusnak a szocializmusba való benyomulását a legmagasabb hullámvonallal Németországban figyelhetjük meg: itt a nemzeti és tradicionális hajlandóságú Lassalle még apró sziget volt a szocializmus folyamában s csak később a Bernstein-féle revizionizmus áramlata szorította vissza némileg inkább gyakorlatban, mint elméletben a marxizmust. Sokkal alacsonyabb a marxista hullám a francia szocializmusban, ahol — a kommunistákat természetesen mindig kivéve — a tiszta marxizmus sohasem találkozott nagy tömegekkel, Angliában pedig marxista politikáról a szocialista táborban valójában alig lehet beszélni. A francia és angol szocializmusból ugyanis egy pülanatra sem tudta számúzni a Marx-féle tudományos materialista szocializmus a régi utópisztikus szocializmusoknak hatását, amelyek — Marx determinizmusával szemben — az új társadalmat erkölcsi gondolat szerint akarták berendezni s egyiknek sem volt tartozéka a haza- és vallásellenesség. Különösen jellemző ezeknek a Marx előtti mozgalmaknak természetrajza a francia szocialistáknak mai válságára, ahol is a neoszocialista áramlat gyökerei e régi utópisztikus tanokra nyúlnak vissza.

Valóban frappáns az összehasonlítás egyfelől a Marx előtti Saint-Simon, Proudhon s a nyomukban következő Louis Blanc, és másfelől a Marx utáni Briand, valamint a mai neoszocialista Déat és Marquet között. Az emberek természetes egyenlőtlensége, mondotta Saint-Simon, alapja a társulásnak és nélkülözhetetlen feltétele a társadalmi rendnek; ő nem alulról erőszakkal, hanem felülről a vagyonos osztályok közreműködésével, békés úton akarta megvalósítani az új államot. Proudhon nem volt híve az általános választójognak s bár őt tekintik az osztályöntudat megalapítójának, határozottan ellenezte az erőszakos eszközöket. Mellettük Louis Blanc hangja is mintha visszhangoznék ma Renaudel-ékben: „a szocializmus, a köztársaság és a demokrácia együtt halad, békésen

lehet megoldani a társadalmi kérdést; mégpedig az állam segítségével“. Majd Marx után Briand, aki már hivatalos szocialista korában is elárulta, hogy nem hisz az általános választójogban, sem az osztályharcban, „a munkásság csupán törvényes, erőszakmentes sztrájkjal tud javítani helyzetén“ s „ha a haza szükségét szenved, az előbbrevaló, mint a pártprogramul“. Húsz évre rá, 1927-ben Déat, a mai neoszocialisták egyik vezére mondta a kamarában: mi szocialisták nem vagyunk szükségszerűen (par definition) vallásellenesek és ateisták; most nyáron pedig Marquet a következő kijelentésekkel zavarta meg a párt bürokráciájának nyugalmát:

— A XIX. század nemzetközi materializmusa halott, a szocializmust a nemzet keretében kell alkalmazni; a szocializmusba be kell fogadni a tekintélyt és a rend elvét, amely az orosz és olasz események hatása alatt egyre jobban kezd behatolni a francia gondolkodásba; nemcsak a kapitalizmus, a szocializmus is válságban van.

Ennek az útnak (az utópisztikus szocializmusoktól a neoszocializmusig) természetesen más és más állomásai voltak az egyes országokban s érdekes, hogy a francia szocialisták szellemi, a németek pedig gyakorlati téren jutottak el a marxizmus megtagadásáig. A németeknél is láttuk a haladást elméleti téren, a revizionista mozgalom révén, ez azonban korántsem távolodott el úgy a marxi dogmáktól, mint a gyakorlati politikájuk. A revizionizmus térfoglalásának fontos mérföldköve Németországban az 1925-ös heidelbergi program, kivált ha összehasonlítjuk az 1891-iki erfurti programmal, amely még egészen marxista, főképp a nyomor növekedésének hangoztatásával és amellyel szemben a heidelbergi programra már megtagadta a katasztrófa-elméletet azáltal, hogy nem a nyomor növekedéséről beszélt, hanem arról, hogy a dolgozó rétegek csupán állandó küzdelem révén tudnak helyzetükön javítani. A marxizmus e legfontosabb tételéből való kiábrándulás vitte a pártot a szociálpolitika útjára s csak abban tévedtek, hogy míg egyfelől belátták, hogy a munkásság helyzetén lehet tartósan segíteni, mert munkásnak és munkaadónak kölcsönösen haszna van egymás jólétéből, addig másfelől nem a kívülről való lefölezés útján kísérelték meg a jövedelem-megosztás befolyásolását, hanem a termelés Szerkezetébe való beavatkozás, a szociális terhek meggondolatlan növelése révén, ami főképp Németországban egyik főoka lett a gazdasági válságnak, amint arra a franciák már 1930-ban rámutattak. Ugyanezt művelték a szocialisták Bécsben, azzal a különbséggel, hogy Breitner pénzügyi tanácsnok olyan mértékben fokozta az adókat, hogy azoknak súlya alatt a termelésnek össze kellett zsugorodnia, aminek azután az lett a következménye, hogy Bécsben ott állanak a hatalmas moderm munkásházak, csak éppen a kéményük nem füstöl.

A katasztrófa-elméletnél is nagyobb kudarc érte azonban a marxizmus másik fő elemét, a szocializálást. Amikor 1918 november 10-én Németországban csupa szocialistából megalakul az első ideiglenes köztársasági kormány, az akkori parlament, a munkás és katonatanácsok kongresszusa siet kimondani, hogy a szénipart haladéktalanul szocializálni kell, hogy utána a többi termelési ágra is sor kerüljön.

A birodalmi kormány már november 18-án bizottságot küld ki a szocializálás tanulmányozására tizenkét szocialista politikusból és közgazdászból Kautsky Károllyal az élükön, a bizottság december 10-én be is adja első jelentését: pillanatnyilag, úgymond, semmilyen lépést sem lehet tenni a szocializálás terén, a fennálló magángazdasági rendszert egyelőre fenn kell tartani, hogy a termelés és a kereskedelem megélénküljön. Pedig akkor senki sem volt Németországban, aki ellene mert volna szegülni a szocialista uralomnak. A szocializáló bizottságnak ez a vallomása pedig annál súlyosabban kompromittálta a szocializálás gondolatát, mert a porosz szénbányaipar már akkor is egyike volt a legjobban akkumulált termelési ágaknak s a marxi elvek szerint teljesen megérett a szocializálásra, minthogy egyedül a porosz államnak 54 bányája volt és a magánbányák is szindikátusokba és konzernekbe tömörültek. Emellett a bizottság olyan lesújtó kritikát mondott általában az etatizált üzemekről, hogy a szocialista rezsim kénytelen kiadni a jelszót, hogy az állami üzemeket kommercializálni kell (éntstaatlichen). így is történt. A széntanácsból egyszerű véleményező szerv lett, 14 hadigyár közül hetet megszüntettek, hetet pedig részben magánérdekeltségű részvénytársasággá alakítottak át, s ugyanez a szocializálással ellentétes irányzat érvényesült a községi gazdálkodás terén is: számos, pénzügyi nehézségbe jutott községi üzemet feloldottak a községi hatóságok felügyeletétől s a Staedttag-ok jegyzőkönyveiből kiderül, hogy olyan vállalkozások kerültek előtérbe, amelyekben a magántőke is érdekelve volt; Berlinnel és Hamburggal együtt (1925-ig) tizenhárom nagy városban számos községi fontos üzemet részvénytársasággá alakítottak át, bár a részvények a város birtokában maradtak.

Hasonló a helyzet az üzemi tanácsokkal szemben. Ezeknek eleinte nagy szerepet akartak juttatni és csak a tapasztalatok riasztották vissza ettől a kormányt, ugyanúgy, amint a mai német rezsim is az első hetek tapasztalatai alapján tiltotta be az üzemi tanácsoknak eredetileg tervezett szerepét. S ha hamar rá kellett jönniök a német szocialistáknak programjuk hasznavetelenségére, nemsokára leckét kaptak a parlamenti demokráciából is. Mindjárt az első általuk rendezett választáson, 1919 elején, kisebbségben maradtak s a birodalmi pártpolitika terén is kitűnt tehetetlenségük: hányódtak a felelősség és a harc vállalása között, egy kormányt sem mertek egészen támogatni vagy megbuktatni s ha valamire mégis elhatározták magukat, azt is a legrosszabbkor tették. Ezért mondta 1923 őszén Ebert, a szocialista köztársasági elnök, amikor a szocialisták felrobbantották a Stresemann-kormányt, hogy a párt ezt a cselekedetét tíz évvel sem fogja túlélni.¹ Ami ezután történt a szocialistákkal a birodalmi politikában, az már csak kapkodás volt: megszavazták a diktátort felhatalmazást Brüningnek, hogy legalább így legyen biztosítva a pártbürokrácia léte, de ugyanakkor továbbra is szociális terhekért ostromolták a kormányt, belekergetve Brüninget abba, hogy a termelés megmentése érdekében közeledjék ahhoz a Hugenberghez, akivel a Centrum balszánya,

¹ W. H. Edwards, Der Zusammenbruch des internationalen Sozialismus (Verlag Jakob Hegner, Leipzig) 52. oldal.

a keresztényszocialista szakszervezetek szembenállónak. S ha mindennek folytatásaként emlékezetünkbe idézzük a német szocialisták drámájának végső jeleneteit, amint a porosz szocialista miniszterek egy politikailag megszervezett rendőrséggel a hátuk megett a szegény áldozat pózával adták át a hatalmat „az erőszaknak engedve“, nyilvánvaló, hogy ezt az ájulást mégsem lehet egyszerűen politikai ügyetlenségnek mondani, ez az akaratbénulás egyenes következménye volt annak a szocialista politikának, amely csak a szervezetének, csak a mozgalom homlokzatának kiépítésére gondolt, de elmulasztotta, hogy e mögött eredeti szellemi világot is életből tartson. A német szociáldemokrácia tulajdonképpen nem is politikai síkon vesztette el a csatát, hanem elsősorban szellemi téren; nem szervezeti, hanem lelki összeomlás következett. Nem volt szellemi egysége, s hite sem volt abban, amit hirdetett s így történt, hogy nem a politikai hatalomra jutott városi negyedik rend formálta a maga képére az elproletárosodott polgárságot, hanem ellenkezőleg, a polgárság hasonította magához a munkásosztály vezetőit, egész pártbürokráciáját, ami annál feltűnőbb, mat a mai német középosztály nagyrésze a munkásosztályban született.¹

Sok köszönet azonban ebben az asszimilációban nem volt, mert bár a szocialista vezérek többsége kétségkívül nagy felelősségérzettel és becsülettel igyekezett ült a helyén, gondolkodásukban mégis rabjává váltak sok minden kispolgári előítéleten kívül főképp azoknak a politikai illúzióknak, amelyek a liberális államférfiakat jellemzik; csak jó törvényekre van szükség, nem akcióra; az idő nekünk dolgozik, így született meg a marxi determinizmusnak mulatságos karikatúrája abban a jelszóban, hogy „óvakodnunk kell attól, hogy ellenállással fokozzuk az ellenforradalmat.“

Amíg a németek a maguk liberalizmusához közeledő „másfeles⁴ internacionáléjukkal ide jutottak, a szomszédos Ausztriában sem mutatott fel nagyobb eredményeket az ottani két és felesnek nevezett ausztromarxizmus. Itt a szocialisták a kormányon hozzá is fogtak a szocializáláshoz, gyárat, szövetkezeteket alakítottak, amelyek az inflációs években eredményeket is értek el, ám a húszas évek közepéig Arthur Shadwell a Times-ban megjelent cikksorozatának adatai szerint valamennyit át kellett alakítani részvénytársasággá, a termelés törvényei rákényszerítették Bécs szocialista kormányzatát arra, hogy a községi üzemeket függetlenítse a városi bürokráciától — cáfolatául saját szocializáló programjának. Itt is már az első választáson kiderült, hogy a szocialisták kisebbségben vannak és jellemző, hogy csak Bécsben tudták szavazatokban egy részét visszanyerni annak, amit a vidéken vesztek, jelöl, hogy milyen idegenséggel állanak szemben a paraszttömegekkel.

A többi középeurópai ország szocialista kormányaira az illik, amit Léon Blum mondott angol, svéd és dán elvtársairól: Nos amis ... exerçaient le pouvoir, ils ne l'avaient pas conquis; csak gyakorolták,

¹ Azelőtt Németországban a magántisztviselők inkább az önálló foglalkozásúak és a gazdák köréből kerültek ki; ma a német tisztviselők legnagyobb szervezetének 1929-es kimutatása szerint a tisztviselők 23.9 (a nők 28.4) százaléka munkásszülöktől származik.

de nem hódították meg a hatalmat. A Branting-kormány is kinevezett 1920-ban német mintára bizottságot a szocializálás kérdésének tanulmányozására, ennek első javaslata a vasutak-kommercializálására irányult, mégpedig azzal a megokolással, hogy a gazdasági élet még nem érett meg a szocializálásra és hogy „a kapitalizmus végezze be munkáját a társadalom ellenőrzése és felügyelete mellett“. A szocialisták kormányzása itt is csak a szociális terhek növelésében merült ki, Csehországban pedig a szocialista befolyás alatt álló kormányok szabadították meg számos állami vállalatot az állami ellenőrzéstől, részvénytársasággá alakítva át bányákat, erdőgazdaságokat, nyomdákat stb.

A középeurópai szocializmusok tehát valóban csak a programjukban marxisták, a gyakorlatban kénytelenek voltak elfordulni a marxizmustól. Ezzel szemben Franciaországban, ahol a szocialisták valójában sohasem kormányoztak, ez a Marxtól való elkanyarodás inkább szellemi téren következett be, ami — túl a Marx előtti szocializmusoknak ma is élő hatásán — kétségtelenül elsősorban azzal a jelenséggel függ össze, amelyet másokkal együtt André Siegfried is megállapított, hogy ugyanis a francia politika súlypontja félszázad óta állandóan a baloldali pártok felé tolódott el, ugyanakkor azonban maguk a pártok egyre inkább jobboldalivá váltak gondolkodásukban és temperamentumukban. Itt a szocialista párt már 1905-i úgynevezett egyesülési paktumában lehetővé tette a munkásosztály helyzetének javítása céljából ugyanazt az együttműködést a polgári pártokkal, ahová a német szocializmus a maga programjában csak 1925-ben jutott el Heidelbergben. A párt zömének jobbratolódását a legvilágosabban a szakszervezeti szövetség, a C. G. T. (Confédération Gén. du Travail) magatartása mutatja, amely a háború előtt szindikalista irányú volt s így a szocialista párttól balra foglalt helyet, a háború óta azonban nem folytat antimilitarista és antiklerikális propagandát s nem rendez többé politikai sztrájkot, sőt Loucheur szerint sokszor éppen a szakszervezeti szövetség szokta megakadályozni a sztrájkokat. A C. G. T. ma már a párt jobbszámán áll s nem csupán a szociáldemokratákkal működik együtt, hanem a radikálszocialistákkal is.

Ennek a különleges helyzetnek magyarázata részben a francia nép tulajdonságaiban rejlik. Franciaországban, ahol Bergsträsser szerint a munkaadó arra való hivatkozással szokta leszerelni a szociális követeléseket, hogy: „a prosperitás mindenekelőtt“, a francia párt egészen másként is ágyazódott be a társadalomba, mint középeurópai testvérpártjai. A francia munkásosztály alig látható átmenettel köti össze a parasztságot a kispolgársággal, itt nagy „az osztályok közti határforgalom“, különösen a kiskereskedelmen és a kocsmaiparon keresztül, ahol valóban könnyen válik az alkalmazott munkaadóvá. Ezért jellemző a francia szocializmusra a paraszt antikollektivista és a kispolgár racionális hajlandósága, amely könnyebben megóvja az illúzióktól. A francia szocialisták — szemben német és osztrák elvtársaikkal — nem is hagyták cserben a parasztságot, Briand még a szocialista pártban jelentette ki, hogy „a kispolgár és a földmunkás épp oly boldogtalan, ha ugyan nem boldogtalanabb, mint az ipari munkás“. Ebben a leg-

körben természetesen nem válhattak uralkodóvá Marx tanai, a katasztrófa-elmélet, a kollektív termelés, a mechanikus egyenlőség, viszont éppen azért, mert az individualizmus ennyire kifejlődött a francia népben, ennek tanulsága és reakciójaképpen ma már nemcsak a vezetőosztályok kívánják hogy legyen „l'ordre dans la liberté“. A francia politikát jellemző konzerváló és a minden megkötöttség ellen lázadó áramlatok a szocialista táborban is küzdenek egymással. Az öregebbek és a nagyvárosi munkásság vezetői az utóbbit képviselik, ezért közeledtek különösen a válság éveiben a dogmatikus marxizmushoz, viszont a fiatalabbak és a parasztok szocialista választóinak vezetői nagyrészt abban a táborban vannak, amely egyre inkább hajlik az elért társadalmi helyzet konzerválására. Ez a jobboldali szárny, amely Millerand-tól Paul-Boncour-ig számos politikust adott Franciaországnak, már teljesen azonosnak tartja magát a köztársasági állammal és a társadalom mai rendjével; a szocialista szakszervezeti szövetségnek az is a célja, hogy „integrálja a szakszervezeti mozgalmat a polgári államba“. Ezen a szárnyon különösen a háború óta látják terméketlennek azt a szocialista taktikát, amelynek alapelvevé vált, hogy költségvetést megszavazni nem szabad és amely azzal, hogy szélsőbaloldali célok érdekében baloldali polgári kormányokat buktatott meg, sokszor a jobboldal malmára hajtotta a vizet, amint az például a frankcsatában is történt, amikor Caillauxnak megtagadták azt a pénzügyi felhatalmazást, amelyet azután kénytelenek voltak Poincaré-nak megszavazni. Ezzel a mindenáron való ellenzékiiséggel szállott szembe a szocialista párt jobbszánya, mégpedig azzal a megokolással, hogy ez a negatív politika valósággal preparálja a közvéleményt Tardieu-ék jobboldali fasismusára.

Mindenesetre törvényszerű, hogy Franciaországban is azok jutnak közelebb a politikus gondolkodáshoz, akik a politikai és állami élet fókuszához a legközelebb állanak: a képviselőházi frakció inkább jobboldali, a párt végrehajtóbizottsága viszont baloldali hajlandóságú. Ez a magyarázata annak, hogy amikor a végrehajtóbizottság tavasszal kiadta az utasítást, hogy a kormány takarékosági javaslata ellen kell szavazni, a 129 szocialista képviselő közül 104 mégis megszavazta a javaslatokat. Erre tört ki azután a harc Léon Blum és a jobboldali szárny között, amely eredetileg Renaudel vezetése alatt semmilyen új elveket nem hangoztatott, hanem csupán a radikálszocialista kormánnyal való együttműködést követelte. Csakhamar kitűnt azonban, hogy ezúttal nem csupán taktikai kérdéstről van szó, hanem valóságos lázadásról. A lázadók csoportját Marquet vezette, a bordeauxi polgármester, aki már idézett kijelentései szerint nemcsak a gyakorlati politikában akarja elhagyni a marxizmust, hanem azt programjában is megtagadja, különösen az osztályharcot és a nemzetköziséget. Messziről úgy látszott, hogy Renaudel és Marquet ugyanannak a jobboldali áramlatnak mérsékeltebb és radikálisabb képviselői, a jobboldali francia folyóiratokból azonban kitűnik, hogy amíg Renaudel egyszerű belső ellenzék, addig Marquet valójában egy új szocializmus hirdetője. Renaudel még hisz a demokráciában (természetesen csak a politikai népuralomra és nem a társadalmi demokráciára gondolunk) s ennek segítségével

akarja átalakítani a társadalmat, nagyrészt a középosztályra támaszkodva. Vele szemben Marquet nem hisz a demokráciában, hanem csupán arra akarja felhasználni annak politikai erőit, hogy megakadályozza a jobboldali fasiszta rezsimet. Ezért hirdetik — a Temps szerint — Marquet-ék:

— Contre le fascisme, fascisisez-vous!

Ezzel magyarázható, hogy az erősen jobboldali Revue Hebdomadaire cikkírója arra biztatja Léon Blumot, hogy távolítsa el a pártból Marquet-t, mert ő, amilyen diktátor a bordeauxi városi politikában, ugyanúgy akarja meghódítani az országos kormányt is, berendezve a maga baloldali diktatúráját. S ezért írta a Temps, hogy Marquet, Déat és Montagnon mozgalma egyszerűen utánozza az olasz és a német fasizmus módszereit.

Ilyen előzmények után ült össze a II. Internacionálé Párizsban, —ahogy Dalton angol delegátus mondotta— a német szocialisták katasztrófája és a fenyegető új háború csillagzata alatt. A vita és a határozat valóban nagy elkanyarodást mutatott a szocializmus eddigi hivatalos programjától. Nem csupán azért, mert a baloldali polgári pártokkal való együttműködés irányában látszik eltávolodni a maxizmustól a II. Internacionálé, hanem azért is, mert a párizsi konferencia elejtette a szocialista pártoknak azt a világháború előtt hangoztatott álláspontját, hogy háború kitörésére általános sztrájkjal kell felelni. Dalton, az angol párt kiküldötte, hivatkozott arra, hogy a nemzetközi szakszervezeti kongresszus szerint hajlandó elfogadni a támadó fogalmát s a támadó országban (tehát kizárólag a támadó országban) sztrájkra hívni fel a munkásságot, Renaudel pedig ezt mondotta:

— Ha Franciaország védelmi háborúba bonyolódik, követelem azt a jogot, hogy országom védelme érdekében cselekedjem.

Ennek megfelelően a konferencián kimondották, hogy a háború esetén való általános sztrájkra a támadó félnek (a döntőbírósi eljárás kudarca alapján való) megállapítása adja meg az időpontot, — amivel kétségkívül elhagyták eredeti álláspontjukat, hiszen a néptanítók szocialista szakszervezete most nyáron jelentette ki, hogy még akkor is megtagadja a katonai szolgálatot, ha Franciaország lesz a megtámadott fél.

A határozatokban, amelyeket a konferencián hoztak, nincs szó nacionalizmusról, annál érdekesebbek azonban a vitában elhangzott kijelentések erről a kérdésről. Vandervelde például azzal lepte meg a konferenciát, hogy a belga pártban megértik, ha a szocialisták lemondanak a nemzetközi akciókról olyan országokban, amelyek egész világrészre terjednek, mint Amerikában és Oroszországban, sőt középnyag-ságú államokban is, mint amilyen Franciaország. Ez azonban — úgy mond — nem neoszocializmus, hanem visszavonulás körülbelül ahhoz a programhoz, amelyet Jaurés idejében Millerand hirdetett.

Ez a Marxtól való eltávolodás — amely tehát valóban közös jellemzője a szociáldemokratáknak, sőt részben még a kommunista mozgalmaknak is — eleinte csupán negatívumokból állott: helyenkint kihullott belőle az osztályharc és a szocializálás s csak a legújabb, francia ellenzéki szocialisták jelszavaiban bukkant fel pozitívum: keresése a rend,

a tekintély elvének, a nemzethez való igazodásnak. Minderre a kiábrándulások sorozata tanította meg őket: a gyakorlati életben találkoztak „a bürokratizmus kényszerzubbonyával“, rá kellett jönniök, hogy válság idején a termelést kell védeni, a gépek és a munkás mellett a vállalkozót is föl kellett fedezniök, tudomásul kellett venniök az emberek és népek ösztön- és érzelmvilágát, amit mind lehet, sőt kell erkölcsi célok szolgálatába állítani, de amit nem lehet sem negligálni, sem a természetével ellenkező funkcióra bírni.

Hogy ezek a felismerések bontották meg a szocializmus szellemi és politikai frontját, az világos, csak azt nem láthatjuk még, hogy mikor sikerül ezeknek a belső áramlatoknak ellensúlyozni azokat a tömegmozgalmi indulatokat és elveket, amelyek azért tovább tenyésznek a szocialista mozgalmakban. Bár, hogy ez nem kilátástalan feladat, mutatja a német nemzeti szocializmus, amelyben a tömegeknek a mechanikus egyenlőségre törekvő indulatait egyelőre még ellensúlyozzák más társadalmi osztályokból származó elemek.

A tendencia különben láthatóan az, hogy az újabb szocialista mozgalmak kezdenek lemondani arról az eredeti céljukról, hogy előre megszabott rendszerbe fagyasszák a társadalmat, többé nem menetrendet, hanem csak elvi irányokat akarnak adni; ami némileg mintha emlékeztetne a keresztényszociális elvekre, amelyek nem a munkaadó és a munkás jogainak és kötelességeinek összességét akarják megállapítani, hanem csak a munkaadó minimális kötelességeit és a munkás minimális jogait, hogy ezeken a határokon belül szabadon érvényesüljenek az erkölcsi abróncsokkal teljesen átfogott, de minél kevésbé bürokratizált társadalom erői.

FREY ANDRAS